

УДК 341.1

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.4.47>

ЕТАПИ ПІДТРИМАННЯ ПУБЛІЧНОГО ОБВИНУВАННЯ В СУДІ

Плюсква А.В.,
аспірант кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету № 1
(з підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України),
Львівський державний університет внутрішніх справ

Плюсква А.В. Етапи підтримання публічного обвинувачення в суді.

У науковій статті висвітлено проблематику виокремлення структури підтримання публічного обвинувачення в суді та необхідність закріплення її на законодавчому рівні. Розтлумачено зміст поняття «структури підтримання публічного обвинувачення в суді». Розкрито зміст поняття «структури». Наведено аналіз статистичних показників діяльності органів прокуратури за 9 місяців 2024 року з метою формування висновку про ефективність діяльності органів прокуратури, вжиття прокурорами організаційних та практичних заходів, спрямованих на належне виконання конституційної функції підтримання публічного обвинувачення в суді. Вказано на ключові чинники, які впливають на ефективність діяльності прокурора як публічного обвинувача у кримінальному процесі. Зокрема, зосереджено увагу на: якості підготовки кримінальних проваджень, труднощах у поданні доказів, складності судового процесу, дотриманню етичних і професійних стандартів, необхідність прозорості комунікації з громадськістю, забезпечення прав підсудного, а також важливість аналізу судової практики. Проаналізовано Рекомендації R (2000) 19 «Про роль прокуратури в системі кримінального правосуддя» Комітету Міністрів Ради Європи від 6 жовтня 2000 року та Рекомендації R (2000) 19 «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції» Комітету Міністрів Ради Європи від 6 жовтня 2000 року, в контексті опису діяльності прокурорів. Розглянуто точки зору науковців, зокрема щодо етапів реалізації функції обвинувачення та елементів підтримання публічного обвинувачення. Описано визначення механізму функції обвинувачення, як системи взаємозалежних елементів інструментального, суб'єктного, засадничого, процедурного характеру. Виокремлено структурні елементи у судових стадіях кримінального провадження, як організаційний складник підтримання обвинувачення. Запропоновано основні етапи структури підтримання публічного обвинувачення, такі як: підготовка до судового розгляду, участь у судовому процесі, пояснення суті обвинувачення, подання доказів, участь у судових дебатах та моніторинг виконання рішення суду. Сформульовано висновки щодо потреби не лише внесення зміни про закріплення структури обвинувачення в законодавство, а й щодо покращення підготовки та знань прокурорів.

Ключові слова: прокурор, органи прокуратури, обвинувачення, кримінальне переслідування, структура судового провадження, публічне обвинувачення, структура підтримання публічного обвинувачення, чинники впливу на діяльність прокурора, публічні обвинувачі, механізм функції обвинувачення.

Pluskva A.V. Stages of maintaining public prosecution in court.

The scientific article highlights the issues of separating the structure of maintaining public prosecution in court and the need to consolidate it at the legislative level. The meaning of the concept of «structure of maintaining public prosecution in court» is explained. The meaning of the concept of «structure» is revealed. An analysis of statistical indicators of the activities of prosecutors' offices for 9 months of 2024 is presented in order to form a conclusion about the effectiveness of the activities of prosecutors' offices, the adoption by prosecutors of organizational and practical measures aimed at the proper performance of the constitutional function of maintaining public prosecution in court. The key factors that influence the effectiveness of the prosecutor as a public prosecutor in criminal proceedings

are indicated. In particular, attention is focused on: the quality of preparation of criminal proceedings, difficulties in presenting evidence, the complexity of the trial, compliance with ethical and professional standards, the need for transparent communication with the public, ensuring the rights of the defendant, as well as the importance of analyzing judicial practice. The Recommendation R (2000) 19 "On the role of the prosecutor's office in the criminal justice system" of the Committee of Ministers of the Council of Europe of October 6, 2000 and Recommendation R (2000) 19 "On the role of the public prosecution service in the criminal justice system" of the Committee of Ministers of the Council of Europe of October 6, 2000 are analyzed in the context of describing the activities of prosecutors. The points of view of scientists are considered, in particular, regarding the stages of implementation of the function of prosecution and the elements of supporting public prosecution. The definition of the mechanism of the function of prosecution is described as a system of interdependent elements of an instrumental, subjective, fundamental, and procedural nature. Structural elements in the judicial stages of criminal proceedings are identified as an organizational component of supporting the prosecution. The main stages of the structure of maintaining public prosecution are proposed, such as: preparation for trial, participation in the trial, explanation of the essence of the accusation, presentation of evidence, participation in court debates and monitoring the implementation of the court decision. Conclusions are formulated regarding the need not only to amend the structure of prosecution to enshrine it in the legislation, but also to improve the training and knowledge of prosecutors.

Key words: prosecutor, prosecutor's offices, prosecution, criminal prosecution, structure of judicial proceedings, public prosecution, structure of public prosecution support, factors influencing the activities of the prosecutor, public prosecutors, mechanism of the prosecution function.

Постановка проблеми. Реформування правоохоронної системи потребує не тільки оновлення нормативно-правової бази і приведення чинного законодавства до європейських зразків, а також окреслення широко аспектної і масштабної роботи з приводу покращення і перегляду навичок і знань, котрими має володіти суб'єкт кримінального процесу, зокрема прокурор. В рамках визначених Конституцією України функцій прокуратури прокурор в суді підтримує публічне обвинувачення [1], що є продовженням кримінального переслідування. Це свідчить про те, що його діяльність є продовженням функції процесуального керівництва досудовим розслідуванням за своїм змістом і призначенням. Проте, публічне обвинувачення реалізується у специфічних формах, передбачених кримінальним процесуальним законодавством та за допомогою правових засобів, характерних саме для судового провадження. Якщо досудове провадження для прокурора полягає в процесуальному керівництві досудовим розслідуванням та прийнятті процесуальних рішень щодо його завершення, то його діяльність під час судового провадження фокусується на підтриманні обвинувачення, тобто на доведенні в суді позиції про те, що особа вчинила кримінальне правопорушення та наявні підстави для притягнення її до кримінальної відповідальності за скоєне.

Оскільки виключно суд уповноважений ухвалювати рішення щодо винуватості чи невинуватості особи, стадія судового розгляду є ключовою складовою кримінального провадження. Для прокурора вона передбачає не тільки підтримання публічного обвинувачення, а й потребує всебічної, професійної підготовки, чіткого планування та структурування позиції публічного обвинувачення. Ефективна участь прокурора в судовому процесі має забезпечити обґрунтоване доведення вини обвинуваченого з дотриманням принципів змагальності, верховенства права та гарантій справедливого судового розгляду.

Положення кримінального процесуального кодексу виокремлюють зокрема структуру судового провадження у першій інстанції, яка полягає у виокремленні стадій, зокрема: 1) підготовче судові засідання; 2) судовий розгляд; 3) судові дебати; 4) останнє слово обвинуваченого; 5) постановлення і проголошення судового рішення [2], однак структури підтримання публічного обвинувачення в суді на законодавчому рівні чітко не визначено. В цілому від раціональності організації діяльності прокурорів під час підтримання публічного обвинувачення в суді, значною мірою залежить авторитет органів прокуратури і оцінка ефективності виконання нею функції підтримання публічного обвинувачення.

Метою дослідження є виокремлення структури підтримання публічного обвинувачення в суді першої інстанції з урахуванням положень низки законодавчих актів, які регламентують діяльність органів прокуратури в досліджуваній сфері.

Стан опрацювання проблематики. Питання, пов'язані з обвинувальною діяльністю, часто були предметом обговорення серед науковців і практиків у сфері кримінальної юстиції через складність і високу відповідальність цієї діяльності. Особливої уваги заслуговують дослідження таких науковців, як Гринюка В.О., Меркулова С.М., Рогатюк І.В., Шульган І.І., Янкової Л.Ю. та інших. Проте проблема підтримання обвинувачення прокурором стає ще більш актуальною в період вдосконалення нормативно-правової регламентації кримінальної процесуальної діяльності різних суб'єктів кримінального провадження та активного законотворчого процесу.

Виклад основного матеріалу. На наш погляд, структура підтримання публічного обвинувачення в суді – це система етапів, які прокурор має виконати для ефективного доведення винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення під час судового процесу. Ця структура забезпечує логічну та послідовну подачу доказів суду з метою доведення вини обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення та дотримання засад правосуддя.

Лексичним значенням поняття «структура» є взаємо розміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова; устрій; організація чого-небудь [3].

За даними Офісу Генерального Прокурора щодо аналізу статистичних даних про діяльність прокурорів у кримінальному судочинстві, встановлено, що упродовж 9 місяців 2024 року судами ухвалені реабілітуючі рішення, які набрали законної сили. Так, судами ухвалені виправдувальні вироки та рішення про закриття кримінальних проваджень за реабілітуючими підставами стосовно 313 осіб. У зв'язку з відмовою прокурора від підтримання публічного обвинувачення судами закрито кримінальні провадження стосовно 80 осіб [4]. Зазначені відомості дають підстави для висновку щодо ефективності роботи прокуратури, а також щодо якості вжиття прокурорами організаційних та практичних заходів, спрямованих на належне виконання конституційної функції підтримання публічного обвинувачення в суді.

Проблематика структури підтримання публічного обвинувачення в суді є багатогранною і охоплює різноманітні чинники, які можуть впливати на ефективність обвинувачення та якість правосуддя. Основними чинниками, які впливають на діяльність прокурора та повинні враховуватися при виробленні наукових рекомендацій з підтримання обвинувачення, як публічного обвинувача, є:

- *якість підготовки кримінального провадження.* Недостатність підготовки до судового розгляду проявляється в обмеженні часу на підготовку кримінального провадження у зв'язку із перевантаженістю прокурорів, що призводить до неповноти аналізу доказів. Крім того, законодавчі обмеження, процесуальні норми, етичні вимоги, а також окремі обставини, пов'язані з конкретною справою, свідчать про обмежений доступ прокурора до необхідних ресурсів для повноцінного збору та оцінки доказів, що, у свою чергу, може вплинути на результати кримінального провадження.

- *подання доказів.* Основною причиною недостатньої ефективності у поданні доказів є необхідність встановлення їх допустимості, які можуть бути отримані органом досудового розслідування не в передбачений КПК України спосіб та взаємодія зі свідками, зокрема труднощі з їх доставленням до суду та наданням ними показів протягом тривалої процедури судового розгляду.

- *складність судового процесу.* Судовий розгляд за своєю природою може ускладнюватися через велику кількість учасників процесу та умисне затягування тривалості судових засідань з їхнього боку. Це, у свою чергу, створює ризики втрати доказів (наприклад, випадки втрати потерпілим мобільного телефону, переданого в користування, що унеможливило його дослідження в ході судового розгляду), а також зміни показань – як унаслідок погодження позиції зі стороною обвинувачення, так і в результаті забування обставин через тривалий проміжок часу.

- *етичні та професійні стандарти.* Варто зазначити, що зазначене питання стосується конфлікту інтересів, а саме – можливості виникнення суперечностей між службовими обов'язками прокурора та суспільними інтересами. Крім того, зовнішній вплив з боку окремих організацій або політичних структур може поставити під загрозу незалежність прокурора. У справах із високим суспільним резонансом нерідко фіксуються випадки тиску громадськості на публічних обвинувачів. Однак прокурор, повинен діяти відповідно до

- *комунікація з громадськістю.* З метою підвищення довіри населення до органів прокуратури постає питання у прозорості обвинувачення, тобто важливості пояснення громадськості ролі прокурора у кримінальному процесі та сутності обвинувачення.

- *захист прав підсудного.* Необхідність дотримання принципів справедливого судочинства і забезпечення прав підсудного супроводжує дотримання балансу між обвинуваченням і захистом.

Внаслідок цього існує ризик упередженості прокурора, що може негативно вплинути на об'єктивність розгляду справи.

– *аналіз та моніторинг результатів*. Будова стратегії обвинувачення потребує ретельного вивчення судової практики для вдосконалення роботи прокурорів та отримання зворотного зв'язку.

В Рекомендації R (2000) 19 «Про роль прокуратури в системі кримінального правосуддя» Комітету Міністрів Ради Європи від 6 жовтня 2000 року описано, що прокурор у системах кримінального правосуддя приймає рішення щодо початку та продовження кримінального переслідування, підтримує обвинувачення в суді та подає апеляції на окремі судові рішення. У деяких правових системах прокурори також відповідають за реалізацію національної політики у боротьбі зі злочинністю, адаптуючи її до реалій на місцях і в регіонах; проводять, керують та здійснюють нагляд за слідством; забезпечують потерпілих необхідною допомогою та підтримкою; розглядають альтернативи кримінальному переслідуванню та контролюють виконання судових рішень [5].

Водночас, в Рекомендації R (2000) 19 «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції» Комітету Міністрів Ради Європи від 6 жовтня 2000 року описано, що публічними обвинувачами вважаються державні органи, які від імені суспільства та в його інтересах забезпечують правозастосування, коли порушення закону призводить до кримінального покарання. Вони повинні балансувати між захистом прав осіб і забезпеченням ефективності кримінальної юстиції. Публічні обвинувачі в будь-якій кримінальній системі приймають рішення щодо ініціювання чи продовження обвинувачення, представляють обвинувачення в суді та мають право оскаржувати чи подавати апеляції на судові рішення [6].

Доречною є думка Меркулова С.М., що реалізація функції обвинувачення має процедурний характер, що органічно вписується в стадії кримінального провадження і етапи цих стадій. Однак у науковій літературі виділяють окремі етапи цієї реалізації: формулювання та пред'явлення обвинувачення, підтримання обвинувачення, зміна обвинувачення або висунення додаткового обвинувачення, а також відмова від обвинувачення [7, с. 155]. Окрім цього формулювання обвинувачення прокурором здійснюється не лише в обвинувальному акті, а також й на чергових етапах [8, с. 456-457]. Отож, в ході процедури судового розгляду воно отримує розвиток і наповнення, отримуючи кінцевий вираз в обвинувальній промові прокурора.

Посилаючись на нормативно-правові акти Офісу Генерального Прокурора Шульган І.І. дійшла висновку, що підтримання публічного обвинувачення в суді є логічним продовженням функції кримінального переслідування, яку прокурор здійснював на етапі досудового слідства. Професійна підготовленість та активна позиція обвинувача під час судового розгляду кримінального провадження є ключовим елементом для забезпечення неминучості покарання за скоєний злочин і притягнення особи до кримінальної відповідальності [9, с. 238–240].

Рогатюк І. В. звертає увагу на підготовку прокурора до підтримання державного обвинувачення, як на аналіз інформації, одержаної в ході вивчення матеріалів кримінального провадження; формулювання кола і послідовності запитань, що під час судового процесу потребують з'ясування; планування дій під час судового розгляду націлених на збирання і перевірку доказів, які доводять версію обвинувачення; виокремлення тактики підтримання публічного обвинувачення [10, с. 87–98].

Гринюк В.О. описав визначення механізму функції обвинувачення, як системи взаємозалежних елементів інструментального, суб'єктного, засадничого, процедурного характеру, що ґрунтуються на нормативній та інформаційній (матеріальній) основі, яка націлена на забезпечення аргументованої кримінальної відповідальності особи, що скоїла кримінальне правопорушення (телеологічна основа). Структура механізму функції обвинувачення включає в себе суб'єктний, процедурний, засадничий та інструментальний елементи [11, с. 160].

У своїх напрацюваннях Янкова Л.Ю., як організаційний складник підтримання обвинувачення виокремлює структурні елементи у судових стадіях кримінального провадження, зокрема: підготовку прокурора щодо підтримання державного обвинувачення; інформаційно-аналітичне забезпечення підтримання державного обвинувачення; взаємодію сторони обвинувачення під час підтримання державного обвинувачення. Водночас нею запропонована типова структурна модель підготовки до підтримання державного обвинувачення, яка складається з таких елементів: аналіз матеріалів кримінального провадження; аналіз матеріалів оперативно-розшукової справи; визначення суб'єктів, із якими повинна бути організована взаємодія під час підтримання державного обвинувачення; складання плану підтримання державного обвинувачення [12, с. 156–161].

Розглядаючи точки зору науковців з цього питання, слід підкреслити, що відсутність типової законодавчо затвердженої структури підтримання публічного обвинувачення в суді ускладнює виконання завдань, що постають перед прокурорами, адже кожен випадок вчинення кримінального правопорушення відрізняється за своїми обставинами. Оскільки підтримання публічного обвинувачення прокурором у суді – складний і багатогранний процес, що потребує ретельної підготовки та професійної майстерності, можна виокремити основні етапи, що склали б структуру підтримання публічного обвинувачення.

Першим етапом є підготовка до судового розгляду, що включає аналіз матеріалів кримінального провадження, ретельне вивчення доказів та підготовку плану обвинувачення. Зокрема план обвинувачення – внутрішній робочий документ, що складається прокурором для організації ефективного підтримання обвинувачення в суді, в ході складання якого прокурор описує зібрані в ході досудового розслідування докази, які в майбутньому буде подавати суду. Він не є обов'язковим або формально затвердженим процесуальним документом, але може використовуватись як практичний інструмент для структуризації дій прокурора під час судового розгляду та спрощення в подальшому роботи групи прокурорів.

Другий етап – початок судового процесу. На цьому етапі прокурор бере участь у судових засіданнях, подає необхідні клопотання та заяви, що стосуються призначення справи до розгляду по суті.

Третій етап включає пояснення суті обвинувачення, де прокурор пояснює суду резонансність вчинення кримінального правопорушення, формуючи основну лінію обвинувачення з перших хвилин слухання аргументує свою позицію, пояснює правові норми та відповідає на запитання суду та захисту, щоб забезпечити всебічне розуміння обвинувачення, а також оголошує обвинувальний акт.

Четвертим важливим етапом є подання доказів. Прокурор для початку подає суду запропонований порядок дослідження доказів, зокрема в письмовому вигляді, аргументуючи позиції викладені в порядку. За результатами ухвалення судом встановленого порядку надає суду документи, речові докази, висновки експертів та взаємодіючи з учасниками процесу вживає заходів для виклику свідків та експертів, які можуть підтвердити чи прояснити деталі вчинення кримінального правопорушення.

Участь у судових дебатах – ще один важливий етап діяльності прокурора, де він взаємодіє з адвокатами, висвітлюючи контраргументи та обґрунтовуючи свої твердження. У цій частині він узагальнює надані докази, висловлює свою оцінку їх значення і формулює пропозиції до суду щодо винесення вироку.

Завершальним етапом є моніторинг виконання рішення суду. Після винесення вироку, прокурор здійснює перевірку на законність, обґрунтованість та вмотивованість рішення суду, вирішує питання щодо його оскарження у разі необхідності, контролює його виконання, забезпечуючи дотримання вимог законодавства.

Таким чином, хоча обставини кожного кримінального провадження унікальні, описана структура дозволяє окреслити основні етапи, що на нашу думку зможуть забезпечити ефективне підтримання публічного обвинувачення в суді, шляхом раціонального використання робочого часу прокурорів та спрощення роботи групи прокурорів у кримінальному провадженні.

Висновки. З огляду на викладене, слід зазначити, що реформування кримінальної юстиції потребує не тільки зміни законодавства, але й покращення підготовки та знань прокурорів, особливо у підтриманні публічного обвинувачення. Структура судового провадження визначена законодавством, проте чітких положень щодо підтримання публічного обвинувачення, як діяльності прокурора на законодавчому рівні немає, що ускладнює ефективність цієї функції. Успішне підтримання публічного обвинувачення в суді вимагає врахування багатьох факторів. Важливо забезпечити належну підготовку кримінальних проваджень, дотримуватися етичних стандартів, ефективно взаємодіяти з усіма учасниками процесу і враховувати права підсудного, щоб забезпечити справедливий судовий процес. Відсутність типової законодавчо затвердженої структури підтримання публічного обвинувачення ускладнює роботу прокурорів, оскільки кожне кримінальне провадження має свої особливості. Проте можна виділити основні етапи, які сприятимуть ефективному виконанню цієї функції: підготовка до судового розгляду, участь у судовому процесі, пояснення суті обвинувачення, подання доказів, участь у судових дебатах та моніторинг виконання рішення суду. Ця структура допоможе оптимізувати роботу прокурорів та покращити організацію їх діяльності у суді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р .№ 254к/96-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України станом від 06.11.2022 / Верховна Рада України. 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
3. Словник.ua портал української мови та культури: веб-сайт. URL: <https://slovnyk.ua/index.php?swrd=%D1%81%D1%82%D1%80%D1%83%D0%BA%D1%82%D1%83%D1%80%D0%B0> (дата звернення: 10.11.2024).
4. Витяг із доповідної записки щодо вивчення результатів судового розгляду кримінальних проваджень та практики призначення кримінальних покарань: веб-сайт. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-robotu-organiv-prokuraturi-2>.
5. Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя (Ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 724 засіданні заступників міністрів 6 жовтня 2000 року): веб-сайт. URL: <https://kdkp.gov.ua/uploads/files/288F.pdf> (дата звернення: 09.11.2024).
6. Рекомендація REC (2000) 19 Комітету Міністрів державам-членам «Про роль служби публічного обвинувачення в системі кримінальної юстиції» (Ухвалена Комітетом Міністрів 6 жовтня 2000 року на 724-му засіданні заступників міністрів): веб-сайт. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/old/files/zarub_zakon/rek_2000.pdf (дата звернення: 10.11.2024).
7. Меркулов С.М. Обвинувачення у кримінальному судочинстві України в контексті європейських стандартів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Донецьк, 2014. 199 с.
8. Меркулов С.М. Реалізація обвинувачення: поняття, сутність, етапи за новим кримінальним процесуальним законодавством. Форум права. 2012. 2: 456–459.
9. Шульган І.І. Окремі аспекти підтримання прокурором публічного обвинувачення. *Юридичний науковий електронний журнал*, 2016. № 6. С. 238–240.
10. Рогатюк І.В. Підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді: процесуальна тактика в нестандартних умовах. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 87–98
11. Гринюк В.О. Механізм функції обвинувачення: постановка проблеми. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 9. С. 156–161.
12. Янкова, Л.Ю. Структура криміналістичного забезпечення обвинувальної діяльності прокурора у судових стадіях кримінального провадження. *Правничий часопис*. 2020. С. 327–331.